

حمام ها

حمام ها

حمام، در گذشته «گرمابه» نامیده می شد، در واقع گرمابه ساختمانی گرم، متشکل از رختکن یا سربینه، گرمخانه، خزینه، تون و انبار سوخت بود که نه تنها محلی برای شستشو و نظافت بود، بلکه محلی برای تجمع و دیدار مردم نیز به شمار می آمد. ابن اخوه در کتاب «آیین شهرداری»، در خصوص ساختمان گرمابه نوشته است: بدان که اثر طبیعی گرمابه، گرم شدن به وسیله هوای آن و خیس شدن به وسیله آب آن است؛ سرای اول خشک کننده و خيساننده و سرای دوم گرم و نرم کننده و سرای سوم گرم و خشک کننده است. علاوه بر این گرمابه ها در گذشته در مناسبت های مختلفی چون: عید نوروز، مراسم عروسی، به هنگام سفرهای زیارتی، دیدار با بزرگان، آشتی دادن افراد و ده ها موارد دیگر کاربردهای مهمی داشت.

هرچند روند ساخت حمام در دوره پس از اسلام رونق داشت و تا اواخر دوره قاجار و حتی تا به امروز ادامه یافت ولی کشف حمام در بناهای تخت جمشید، گویای قدمت ساخت گرمابه در دوران پیش از اسلام است. با این وجود، باید گفت؛ رونق ساخت حمام به دوره صفویه برمی گردد. به طور که در این دوره، تعداد زیادی حمام در شهرهای مختلف ایران ساخته شده که برخی از آن ها در نوع خود شاهکاره ای هنری به شمار می آیند.

حمام کردشت

حمام کردشت یکی از حمام های قدیمی آذربایجان است که با معماری اصیل سنتی در روستای کردشت از توابع جلفا و در کنار رود ارس ساخته شده است. این حمام به دستور شاه عباس صفوی در داخل باغی بزرگ با یک هشتی به صورت هشت ضلعی احداث شد.

حمام کردشت در ابتدای احداث، فقط مورد استفاده پادشاهان بود ولی در دوره قاجار، به دستور آقامحمد خان قاجار، تغییراتی در آن داده شد و بعد از آن برای استفاده عموم مردم بهره برداری شد. اما در سال ۱۳۸۴، این حمام پس از بازسازی توسط سازمان میراث فرهنگی استان آذربایجان شرقی به موزه تبدیل شد. از ویژگی های مهم این حمام وجود آهک بری های زیبا بر روی گنبد سربینه، سرستون های مقرنس که به وسیله ملات سرب به ستون متصل شده و محل جوش آب از میان فلزی آلیاژ مشهور به هفت جوش را می توان نام برد.

حمام مهرآباد، از حمام های قدیمی استان آذربایجان شرقی در شهرستان بناب است که متعلق به دوره صفویه می باشد. این حمام همانند اکثر حمام های دوره صفویه از: تالار رخت کن، محل نظافت، تالار شستشو، گرم خانه و خزینه تشکیل شده است.

حمام مهرآباد، تا سال ۱۳۷۵ در مالکیت بخش خصوصی بود. اما در سال ۷۵ توسط شهرداری خریداری شد و پس از مرمت توسط سازمان میراث فرهنگی، در سال ۱۳۷۸، به شماره ۲۵۱۴ در فهرست آثار ملی قرار گرفت و در سال ۱۳۸۲ به موزه مردم شناسی جنوب سهند تبدیل شد. در این حمام آثار مربوط به: آلات و ادوات موسیقی، صنایع پارچه بافی، روشنایی، زیورآلات، پوشاک، تدفین، طب سنتی، ادعیه، طلسم، ابزار سنتی کشاورزی، دست بافته های سنتی، آهنگری و ظروف مربوط به مردم شهرستان هایی چون: هشتگرد، مراغه، بناب، عجب شیر و ملکان به نمایش گذاشته شده است.

حمام علیقلی آقا

حمام علیقلی آقا، در نیمه اول قرن دوازدهم هجری قمری، توسط علیقلی آقا از خواجهگان حرم شاه سلیمان و سلطان حسین صفوی در خیابان مسجد سید در محله بیدآباد اصفهان ساخته شده است. این حمام از دو حمام بزرگ و کوچک تشکیل شده است که همانند دیگر حمام های سنتی ایران دارای فضاهای اصلی: بینه، میاندر، گرمخانه، چال حوض، ورودی هشتی، نوره کش خانه، خزینه، انبار سوخت ودالان گاورو یا محل کشیدن آب است. حمام بزرگ شامل سکوهای محل نشستن، تعویض لباس و استراحت مراجعین، جای کفش در زیر سکوها، چال حوض است. در قسمت چال حوض، استخر بزرگی برای شنا و آب تنی تعبیه شده است که در دو طرف آن دو شاه نشین است که گفته می شود یکی برای پرش و شیرجه و دیگری برای جایگاه تماشاچیان بوده است. آب این حمام از چاه و استخر گاورو در انتهای حمام تامین می شد که با حرکت گاو در دالان آب از چاه کشیده شده و داخل استخر ریخته می شد.

حمام گنجعلی خان کرمان

احداث حمام گنجعلی خان، در طول سال های ۱۰۰۷ تا ۱۰۲۹ هـ ق، یعنی در دوره صفویه، به دستور گنجعلی خان، حاکم کرمان، شروع شد و با تلاش پسرش، علیمردان خان، به شکل امروزی درآمد. بنای این حمام توسط هنرمندانی چون؛ سلطان محمد معمار یزدی و خطاط مشهور، علیرضا عباسی ساخته شد. مساحت این حمام ۱۰۰۰ متر مربع است و از بخش هایی چون: سردر ورودی، رختکن، گرمخانه، حاکم نشین و نظافت خانه تشکیل شده است.

حمام گنجعلی خان، در سال ۱۳۴۷ توسط میراث فرهنگی مرمت شد و از حالت حمام درآمد و به موزه گنجعلی

خان تغییر نام داد و امروزه نیز موزه مردم شناسی نامیده می شود. ویژگی های مهم این حمام: گچ بری، کاشی کاری، مجسمه سازی، نگارگری، مقرنس کاری، حجاری و سنگ کاری های بی نظیر است که باعث شده این حمام به یکی از حمام ها و شاهکارهای معماری دوره صفوی تبدیل شود. از آثار موجود در این حمام می توان: ظروف چای خوری، صنایع دستی، تندیس انسان های مومی ملبس به لباس های سنتی مردم کرمان، صحنه هایی از حمام کردن به شیوه سنتی و اشیای مربوط به حمام کردن را نام برد.

حمام گله داری

حمام گله داری، تنها حمام باقی مانده قدیمی در بخش مرکزی شهرستان بندرعباس در استان هرمزگان است. این حمام با پنج گنبد بزرگ و کوچک در دوره قاجاریه ساخته شده و همانند حمام های این دوره دارای فضاهای بینه، سربینه گرمخانه و خزینه است و سیستم گرمادهی حمام از طریق انبار سوخت، آتشدان، دودکش ها، ریگ و گودال جمع آوری خاکستر بود و آب مورد استفاده در آن از طریق چاهی به عمق ۱۰ متر تامین می شد.

در ساخت حمام گله داری از سنگ های دریایی، اسفنجی، ساروج محلی و گچ دستکوب استفاده شده است این حمام توسط حاج شیخ احمد گله داری وقف شد و در سال ۱۳۷۴ با شماره ۲۰۰۳ در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسید و امروزه به موزه مردم شناسی تبدیل شده است.

حمام سالار

حمام سالار، یکی دیگر از حمام های دوران قاجاریه به شمار می آید که در نزدیکی گنبد سلطانیه در شهر زنگان ساخته شده است. این حمام در سال ۱۲۹۳ هـ ش، یعنی اواخر حکومت قاجاریه، توسط شخصی به نام سیف علی خان کلانتری معروف به سالارخان احداث گردید. حمام سالار در ابتدای ساخت همانند دیگر حمام های

معاصر خود دارای گرمخانه، میاندر، سربینه، تون و خزینه بود که در زیر زمین ساخته شده بود. اما در سال ۱۳۴۴ هـ ش، به دستور اداره بهداشت به جای خزینه، حمام به دوش مجهز شد. هرچند این بنا، پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، به صورت مخروبه درآمد ولی در سال ۱۳۷۲، سازمان میراث فرهنگی قزوین آن را از فرزندان و نوادگان سالارخان خریداری کرد و عملیات مرمت را آغاز کرد. در همین سال و به هنگام مرمت، تغییراتی در معماری حمام به وجود آوردند، به طوری که قسمت هایی را در بخش شمالی بنا به عنوان سرویس بهداشتی و آشپزخانه اضافه کردند. در سال ۱۳۷۸ حمام سالار به عنوان یکی از بناهای مشمول طرح پردیسان با کاربری سفره خانه- چایخانه انتخاب شد و در اردیبهشت سال ۱۳۸۱ نیز به بهره برداری رسید.

حمام حاج آقا تراب

حمام حاج آقا تراب؛ یکی از حمام های زیبای متعلق به دوران قاجار است که به شیوه معماری دوران صفویه در محله قدیمی علی آباد شهرستان نهاوند واقع در استان همدان ساخته شده است. ساخت این حمام براساس کتیبه موجود بر سردر حمام متعلق به سال ۱۲۳۰ هجری شمسی یعنی مصادف با حکومت ناصرالدین شاه قاجار می باشد.

حمام حاج ابوتراب که به حمام دو قلو معروف است دارای دو بخش متصل به هم است که یک بخش آن به زنان و بخش دیگر به مردان اختصاص داشته است. آب این حمام در ابتدا از طریق چاه تهیه می شد اما در سال های آخر فعالیت خود آب حمام به وسیله سیستم لوله کشی و آب شهری تامین گردید. سیستم گرمادهی حمام مشتمل بر انبار سوخت، گلخن، آتشدان، آتشدان ها، تیان، گربه رو، دودکش ها و گودالی برای جمع آوری خاکستر بود. احتمالاً در اوایل فعالیت، سوخت حمام از طریق خار بیابان، برگ خشک درختان و فضولات حیوانات تامین می شده که با گذشت زمان نفت و مواد سوختی شیمیایی جایگزین سوخت اولیه شدند. حمام حاج آقا تراب، با سنگ های آهکی سفید و کاشی های رنگارنگ تزیین شده است. کف بعضی از قسمت های حمام، به وسیله سنگ مرمر مفروش شده و بر سر در حمام نیز تزیینات خاص همراه با اشعاری به خط نستعلیق، تاریخ ساخت و نام بانی حمام حکاکی شده است. نمای بیرونی حمام را طاق نماها و حجره هایی با عمق ۱ متر و ارتفاع حدود ۳ متر تشکیل شده است. بالای حجره ها، طاق های جناقی زیبایی با تزیینات آجر چینی خوابیده قرار گرفته است. در اصلی حمام طاق وسطی است که در دو طرف پله ها دو ستون سنگی زیبا با تزیینات مارپیچی وجود دارد. این حمام همانند حمام های دوران خود از بخش هایی نظیر: سردر ورودی، رختکن، گرمخانه، شاه نشین و نظافت خانه تشکیل شده است. از ویژگی های منحصر به فرد این حمام نقاشی زیبای جنگ رستم و دیو سپید برگرفته از شاهنامه فردوسی است که بر روی هلال بالای یکی از ستون های حمام نقش بسته شده است.

حمام حاج آقا تراب در سال ۱۳۵۵ با شماره ثبت ۱۴۹۲ به عنوان اثر ملی ایران در فهرست آثار ملی به ثبت رسید. این حمام در سال ۸۶ با تغییر کاربری و تبدیل به موزه مردم شناسی مورد بازسازی قرار گرفت و در سال ۱۳۸۸ بازسازی آن به اتمام رسید.

